

A SZOCIOLÓGIAI SZOLGÁLTATÁSOK KIBONTAKOZÁSA

Az évtized folyamán a könyvtár részlegei közül a legerősebb társadalmi impulzusokat – és a legnagyobb belső támogatást – a Központi Könyvtár szociológiai szolgáltatásai ill. az 1973-ban létrehívott Szociológiai Dokumentációs Osztály kapták.

A Szociológiai Dokumentációs Osztály létrejötte. Szervezet és a működési keretek

A kis, kétfős csoport, amely induláskor a szociológiai szolgáltatásokat végezte – a kiadványokat szerkesztette, a kézikönyvtárat kialakította, tájékoztatást nyújtott – 1970 és 1973 között az Olvasószolgálati osztály keretében, a tájékoztató csoporthoz kapcsolva, annak munkaszobájában dolgozott. A Fővárosi Tanács 1973. május 22-i határozata rendelte el – voltaképpen: engedélyezte – az önálló osztály felállítását. A nyáron indult, *Szociológiai Dokumentációs Osztály* nevet viselő szervezeti egység vezetője az olvasószolgálat vezetésétől megváló *Remete László* lett, három munkatársa *Bóna Márta*, *Hiripi Lajosné Vági Mária* és *Vörös Istvánná*.

Eltérően a könyvtár többi szakrészlegétől a szociológiai esetében soha nem jött szóba az állomány elkülönítése, külön gyűjtemény kialakítása. Ez a társadalomtudomány

⁸⁶ Csomor Tibor: Magyarország honismereti bibliográfiája I. köt. FSZEK, 1972. 960 p. – Ism.: Hervay Ferenc: - -. In: Magyar Könyvszemle, 1974. 1-2. sz. 190-193. p. – Bényei Miklós: - - In: Könyvtári Figyelő, 1973.1. sz. 118-121. p.

⁸⁷ Reguli Ernő: József Attila bibliográfia. FSZEK, 1975. 319 p. – Ism: Monoki Tverdota György: A József Attila bibliográfiáról. In: Könyvtári Híradó, 1975.2. sz. 41-43. p.

többi ágával való szoros összefonódása miatt irreális lett volna. A szociológiai csoport – majd osztály – feladata elsősorban az állomány feltárása, a szociológiai dokumentációs szolgáltatások megszervezése volt.⁸⁸

Az új osztály munkahelye az ún. „ezüst szoba” lett,⁸⁹ majd 1978-ban tovább bővültek a működés keretei: az osztály megkapta a Kálvin térre néző nagyterem egy részét, a „kis olvasótermet” is. így a hasznosítható terület a kétszeresére bővült, most már kétezer kötetes kézikönyvtár és közel 100 kurrens folyóirat állt a kutatók rendelkezésére. A munkatársak száma is növekedett.

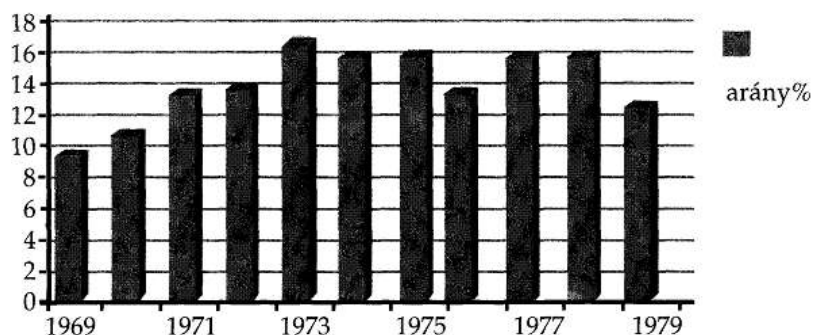
Az osztály optimistán nézett a jövőbe. Az 1978-as tervkészítéskor 550 négyzetméter alapterületet, 14-16 dolgozót és az adatok tárolására-feltárására megfelelő kapacitású számítógépet igényelt.⁹⁰

A szociológiai állomány alakulása. Dokumentációs szolgáltatások

Bár a Szabó Ervin Könyvtárát már 1968-ban a szociológia irodalmának országos szakkönyvtárává jelölték ki, a szociológiai könyvek és folyóiratok szélesebb körű beszerzésére – elsősorban a nyugati kiadványok terén – csak 1970-71-ben került sor. Ekkor a Központban beszerzett művek között a szociológia aránya a korábbi 9-10 %-ról 13 % fölé emelkedett.

1973-ban – a Szociológiai Dokumentációs Osztály megalakulásának évében – hasonló szintemelzés történt. A szociológiai művek beszerzésének aránya ekkor 16 %-ra nőtt, és többé-kevésbé ezen a szinten maradt az évtized végéig.

A szociológiai irodalom aránya százalékban a Központi Könyvtár állománygyarapodásában

A beszerzés a nyugati szakfolyóiratok vonatkozásában még így is messze elmaradt attól a szinttől, amit a korábbi szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok egy szociológiai szakkönyvtár számára feltétlenül kívánatosnak tartottak.⁹¹ Megoldhatatlan gondot

⁸⁸ Az új osztályról: Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központja, mint a szociológia országos szakkönyvtára. In: Könyvtáros, 1974. 10. sz. 582-587. p.

⁸⁹ A Kálvin térre néző teremből jobbra nyíló, 30 négyzetméteres helyiség, itt a munkahelyek mellett négy olvasóasztalt állítottak fel és ezer kötetes kézikönyvtárat tudtak elhelyezni.

⁹⁰ A számítógép könyvtári alkalmazásának eszméjét Weisz Sándorné már 1972-ben felvetette, de csak elméleti lehetőségként. A Szociológiai Dokumentációs Osztályon merült fel először konkrétan a számítógép igénybevételének terve.

⁹¹ A szociológia szakirodalmi ellátottságának vizsgálata. Bp. 1969. Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 11. p. – Sárdy Péter: A szociológia szakirodalmi ellátottsága. In: A Könyvtáros, 1970. 3. sz., 135-137. p.

okozott, hogy az igényes nyugati szakfolyóiratok száma állandóan nőtt, áruk pedig meredeken emelkedett, s a Központ ezeknél szerényebben javuló anyagi lehetőségei egyre kevésbé tudtak ezzel lépést tartani. Végül a könyvtár kénytelen volt a szociológián belül kiemelni a legfontosabb gyűjtési területeket. Ilyennek minősültek a: szakinformációs eszközök: (a bibliográfiák, a referálólapok); az általános, elméleti szociológia; a szociológia szak módszertana. – A szakszociológiák közül a kultúra/szabadidő, a szociálpolitika, a városzociológia.⁹²

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárra mint a szociológia országos szakkönyvtárára hárult e tudományág dokumentációja. Ez a tevékenység képezte az új osztály munkájának oroszlánrészét.⁹³

Mindenekelőtt teljességre törekedve regisztrálni kellett a teljes magyar szociológiai irodalmi termést, vagyis meg kellett teremteni a tudományág *nemzeti szakkönyvtárát*.⁹⁴ 1972-től *Szociológiai információ* címmel jelent meg a hazai (és a magyar vonatkozású külföldi) könyvek és folyóiratok jegyzéke.⁹⁵ Anyagából cédulakatalógus is készült. Több-kevesebb rendszerességgel jelent meg a *Kurrens szociológiai folyóiratok Magyarországon* jegyzék is.

A magyar szociológiai irodalom visszatekintő számbavételére is vállalkozott a könyvtár. A tervezett sorozat első köteteként *A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája* címmel a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetével közösen feltárták a 20. század elejének három folyóirata, a *Huszedik Század*, a *Szabadgondolat* és a *Munka Szemléje* cikkanyagát.⁹⁶ A nagyarányú vállalkozás elismerést kapott a szociológiai és irodalmi szakfolyóiratoktól.⁹⁷

A külföldi szakirodalom feltárása több csatornán keresztül történt. Egyrészt az Országos Széchényi Könyvtár központi címjegyzéke alapján 1970-től vezetni kezdték a magyar könyvtárak külföldi szociológiai beszerzéseinek *központi címjegyzékét*; betűrendes és szakkatalógust vezettek az ország könyvtáraiba beérkezett szociológiai művekről. Másrészt a könyvtár *Újjonnan érkezett szociológiai szerzemények jegyzéke* címmel 1970-től rendszeresen feltárta saját beszerzéseit; és végül: *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról* címmel kéthavonta közölte a Szabó Ervin Könyvtárba és több másik könyvtárba, kutatóintézetbe járó mintegy száz folyóirat új számainak tartalomjegyzékét, meghonosítva egy modern külföldi információs formát.⁹⁸

⁹² Remete László: A szociológiai periodikaállomány keletkezéséről és fejlődéséről 1870-1982. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve, 1979/1980. 59-65. p.

⁹³ A dokumentáció indulásáról: Arató Józsefné – Hiripi Lajosné: Szociológiai dokumentáció a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve, 1970/1971. 101-108. p. – A későbbiekéről: Remete László: A szociológiai dokumentumbázis és információszolgáltatás helyzetéről, fejlesztési programjáról, uo. 1977/1978. 81-95. p. – Bartos Éva: A Szabó Ervin Könyvtár szociológiai tájékoztató kiadványai. In: Könyvtáros, 1978. 10. sz., 621. p.

⁹⁴ Ezzel a könyvtárnak egy réges-régi feladata született újjá: annak idején, 1909-ben a Varró István készítette társadalomtudományi bibliográfiának a Fővárosi Könyvtár Értesítője adott helyet.

⁹⁵ Szociológiai információ. Megjelent 1972 szeptembertől 600 példányban. – irod.: R[emete] L[ászló]: 60 év után újjászületett sorozatunk olvasói fogadtatásáról. In: Könyvtári Híradó, 1972. 5. sz., 43-44. p.

⁹⁶ A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája. 1. köt. (Folyóiratok 1900-1919.) Szerk: Remete László-Litván György Előszó: Kulcsár Kálmán. Bp. 1970. FSZEK – Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézet. 564 p.

⁹⁷ Kritikák, ismertetések: Szociológia 1972.1. sz. – Irodalomtörténet 1972.1. sz., Esti Hírlap 1971. júl. 14.

⁹⁸ Az ötletet az Institut for Scientific Information: Current Contents adta. – Az Újjonnan érkezett külföldi szociológiai szerzemények jegyzékét a Feldolgozó Osztály szerkesztette.

A könyvtár szép számmal szerkesztett és adott ki *tematikus szociológiai bibliográfiákat* is. Ezek eleinte (1969-től) a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szociológiai csoportja által szervezett előadásokhoz készített röplapbibliográfiák voltak, majd 1974-től a *Tematikus szociológiai bibliográfiák* keretében, lényegesen nagyobb terjedelemben tarták fel egy-egy aktuális témakör (pl. családszociológia, cigányok helyzete) irodalmát. 1979-től *személyi bibliográfiák* is készültek.

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia szociológiai bizottsága 1979 októberében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szociológiai dokumentációs tevékenységét értékelte, a könyvtár tizenegyféle dokumentációs szolgáltatásról tudott számot adni.

Igénybevétel, fogadtatás

A 70-es években a korábbiakhoz képest kibővült a szociológiával foglalkozók köre: az MTA Szociológiai Kutatóintézetében, a Társadalomtudományi Intézetben, a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban dolgozó kutatók mellé most már a meginduló szociológiai képzés (ELTE, Közgazdaságtudományi Egyetem, Politikai Főiskola) oktatói és hallgatói is felsorakoztak.” Az MTA Szociológiai Bizottsága 1972-ben felmérte a szociológusok körét és szakmai igényeiket (a Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak közreműködésével és nyilvántartásainak igénybevételével.)¹⁰⁰ A vizsgálat 162 hivatásos szociológusról adott számot, és közel ugyanennyiről, akik más munkakörhöz kapcsolódva használták fel szociológiai ismereteiket.

A könyvtár szociológiai szolgáltatásai együtt terebélyesedtek az új szociológiai intézményrendszerrel és a használók körével. A felkínált lehetőségeket viszonylag szűk, bár fokozatosan növekvő felhasználói kör vette igénybe: kutatók, egyetemi oktatók; ők viszont elismeréssel és köszönettel fogadták ezt a – mintegy ajándékként kapott – szolgáltatást. A legszorosabb kapcsolat az MTA Szociológiai Intézetével épült ki. 1971-ben az Intézetben Heller Ágnes, Szelényi Iván, *Sas Judit* és mások részvételével megvitatták – és elismerően értékelték – a könyvtár kiadványait. A tudományág hazai doyenje, *Szalai Sándor* különösen becsülte a könyvtár egyre bővülő bibliográfiai-dokumentációs tevékenységét. „Nagyra értékelem [...] módszertanilag még nemzetközi mértékben is számos vonásában úttörőnek mondható bibliográfiai és tájékoztató munkáját” – írta 1974-ben Révész Ferencnek. – „Vajh szociológiánk elérné azt a szintet, amit szociológiai bibliográfiánk könyvtárad jóvoltából elért! Akkor nyugodtan mondhatnánk, hogy a nemzetközi élvonalban állunk.”¹⁰¹

A 70-es évek közepétől új felhasználói réteg jelent meg: az egyre szélesedő hivatásos szociológusképzés résztvevői. Nem igényelték viszont az elmélyült szolgáltatást – pedig a könyvtárosok korábban számítottak rá – a politikai és az állami élet vezetői, ők csak a kutatások végeredményét kérték. Viszont több nagyobb megbízást kapott a könyvtár (bérmunkában) szakirodalmi kutatásokra és témafigyelésre.

A Szociológiai Dokumentációs Osztály igyekezett minél szélesebb nemzetközi kapcsolatokat kiépíteni. Gyakran ezeken keresztül jutott hozzá drága nyugati és hozzá-

⁹⁹ Tamás Pál: Az új magyar szociológia útja. In: Világosság, 1985. 4. sz., 219-226. p.

¹⁰⁰ Kérész Gyula: A szociológusok köre, szakmai orientációja és igényei Magyarországon. In: Szociológia, 1973. 3. sz., 370-385. p.

¹⁰¹ Szalai Sándor levele Révész Ferencnek. Bp. 1974. okt. 2. – FSZEK irattár.

férhetetlen szovjet szociológiai kiadványokhoz.¹⁰² A legnagyobb külföldi elismerést az *International Bibliography of Sociology* párizsi szerkesztőségének felkérése jelentette: az éves világbibliográfia számára 1977-től a Szabó Ervin Könyvtárt kérték fel a magyarországi szociológiai irodalom anyagának összeállítására.

Az évtized végén két testület is át kívánta tekinteni a Szabó Ervin Könyvtár szociológiai tevékenységét. Az MTA Szociológiai Bizottsága *Huszár Tibor* elnökletével értékelt 1979. október 29-én a könyvtár szolgáltatásait, ezt megelőzően pedig a Társadalomtudományi Információs Munkabizottság foglalkozott a könyvtárral, a Remete László által készített beszámolójelentés alapján. A bizottságok, s különösen *Cseh-Szombathy László* szakértői véleménye igen elismerő volt.¹⁰³ A könyvtár ezeken az értekezleteken nagyarányú fejlesztési tervekkel állt elő, amiket minden résztvevő helyeselt ugyan, de a tervek költségeinek fedezete továbbra is megoldatlan, nyitott kérdés maradt. A könyvtár javaslata ez ügyben: az érdekelt országos szervek – MTA, Kulturális Minisztérium stb. – vállaljanak részt a fejlesztésben, a bizottságok viszont állami pénzforrás megnyitását javasolták. A javaslat és annak vitája mélyén az a kérdés rejlik, hogy egy városi fenntartású intézmény országos feladatvállalását ki finanszírozza: a város vagy más szervezet? A kérdésfeltevés már a szolgáltatások indulásakor is megkerülhetetlen volt.

A szociológiai osztály sikersorozatai időben egybeestek a Központi Könyvtár új épületéről és ezzel együtt a könyvtár új funkciójáról folytatott diskurzusokkal, s muni-
ciót adtak az új intézményt kutatókönyvtárként elképzelő nézeteknek.